

NÁDEJE RUSOFILOV

Počas prvej vojnovkej zimy 1914 až 1915 postupovali ruské vojská cez poľské územie smerom do vnútrozemia Rakúsko-Uhorska. Skupinka okolo K. Kramára a A. Rašina si vtedy robila nádeje, že ruské vojská čoskoro vstúpia aj na české územie. Skoncipovala tajný plán, podľa ktorého by pod ochranou ruských vojsk mohlo vzniknúť „České kráľovstvo“ podľa stredovekých hraníc, prípadne zahŕňajúce aj Slovensko, Lužicu, celé poľské Sliezske a časť Rakúska. Kráľovstvo by bolo spojené s Ruskom v personálnej únii alebo v *Slovanskom impériu*. Na český trón by zasadol niektorý z členov ruskej cárskej dynastie Romanovcov.

Českí rusofilovia sa nevzdali svojich ideálov ani po vzniku Československej republiky v roku 1918. Podporovali založenie českej pravoslávnej cirkvi a presadzovali zavedenie ruštiny v školách na Podkarpatskej Rusi.

S rusofilskou orientáciou zásadne nesúhlasil T. G. Masaryk, ktorý ani v exile nevyvíjal žiadnu podstatnejšiu aktivitu na ruskom území (hoci Rusko bolo členom Dohody), kým tam začiatkom roka 1917 nebol zosadený cár. Na snímke posledný ruský cár Mikuláš II., ktorý bol neskôr aj s celou rodinou zavraždený bolševikmi.

KAREL KRAMÁŘ (1860 - 1937)

Významný český politik, disponujúci od mladosti veľkým majetkom, predstaviteľ českého rusofilstva a monarchizmu a vodcovská osobnosť domácej politickej reprezentácie na sklonku prvej svetovej vojny.

Pred vojnou pôsobil u mladočechov. V rokoch 1915 až 1917 bol väznený (rakúsky súd nad ním dokonca vyniesol rozsudok smrti). V rokoch 1917 a 1918 zastával post predsedu novej politickej strany Českej štátoprávnej demokracie, ktorá sa usilovala o česko-slovenskú štátnosť, aj domáceho *Národného výboru*. V novembri 1918 sa stal predsedom prvej československej vlády. Bol názorovým oponentom TGM. V polovici roku 1919 odstúpil z funkcie ministerského predsedu, avšak v politike sa naďalej silne angažoval. Podporoval pravoslávie v českých krajinách. Mal ruskú manželku Nadeždu Nikolajevnu Chludovovú Abrikosovovú.

Idea samostatného Československa ako modernej parlamentnej republiky sa zrodila v roku 1915 v okruhu politického exilu okolo osoby TGM. V nasledujúcom roku bola v Paríži konštituovaná *Československá národná rada*, ktorú v lete roku 1918 vlády dohodových krajín uznali za predstupeň politickej reprezentácie nového štátu.

T. G. MASARYK (1850 – 1937)

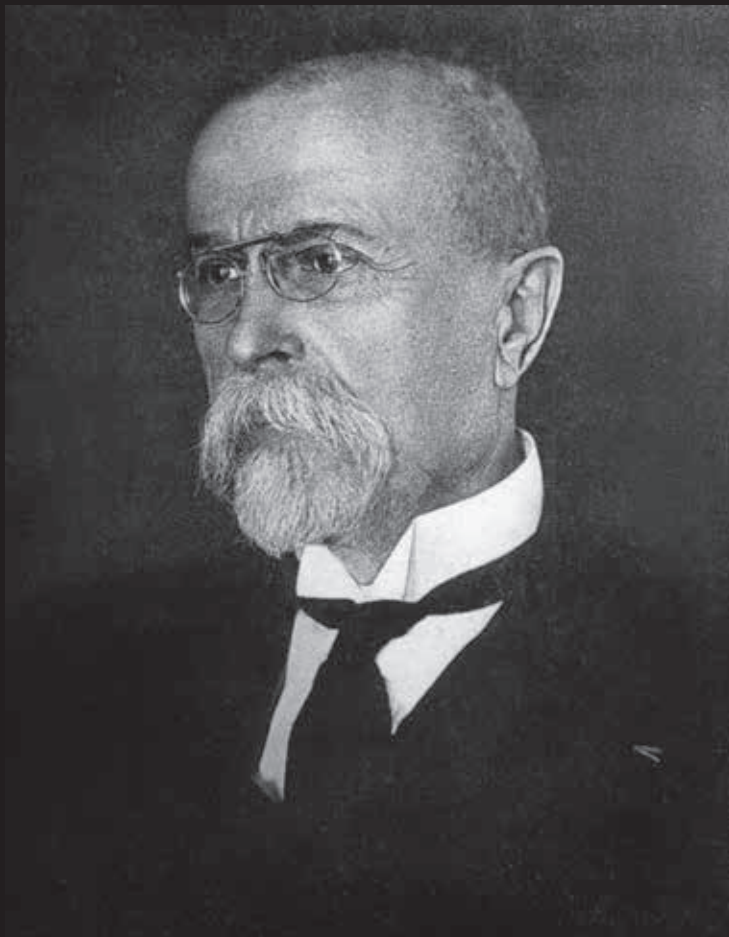
Významný český a európsky mysliteľ, zakladateľ Československa a jeho prvý prezident, sa narodil 7. marca 1850 v Hodoníne. Jeho nezvyčajné priezvisko vzniklo prepisom zo slovenského priezviska jeho otca Masárik. Neskôr si k svojmu menu doplnil ešte priezvisko svojej americkej manželky Charlotty Garrigue, s ktorou sa oženil v roku 1878.

Hoci Masaryk pochádzal z chudobných pomerov, dosiahol kvalitné vzdelanie na univerzite vo Viedni. Od stredoškolských čias až do svojho pedagogického pôsobenia na viedenskej univerzite sa živil predovšetkým doučovaním bohatých študentov. Vo Viedni prednášal niekoľko rokov ako súkromný docent bez nároku na plat. Až publikácia jeho habilitačnej práce *Samovražda ako hromadný sociálny zjav súčasnosti* mu v roku 1881 priniesla slávu a uznanie. O rok neskôr prijal miesto mimoriadneho profesora v českej časti rozdelenej pražskej univerzity.

Až do roku 1914 sa Masaryk venoval predovšetkým vedeckej a pedagogickej činnosti, hoci súčasne bol aj politicky činný. Zamiešal sa do sporov okolo sfalšovaných rukopisov (*Kráľoveďvorského a Zelenohorského*), vystupoval proti antisemitizmu (tzv. *hilsneriáda*) a proti nemeckému šovinizmu. Založil vlastnú politickú stranu *Českú stranu ľudovú* (tzv. *realisti*), vykonával mandát poslanca rakúskeho parlamentu a zaujal aj jasné stanovisko k štátoprávnej otázke: požadoval federalizáciu monarchie. Odmietal nekritické rusofilstvo či radikálny český separatizmus.

Po vypuknutí prvej svetovej vojny však zásadne zmenil názor. Pre národné hnutie určil úplne nový ambiciózný cieľ: štátnu samostatnosť! Obával sa totiž, že vojna by mohla významne posilniť nemecký vplyv v strednej Európe.

Odišiel do exilu bojovať za československú štátnosť. V roku 1918 ho domáca politická reprezentácia v tichosti a utajene pred rakúskymi úradmi uznala za hlavu československého národného hnutia. Dňa 14. novembra 1918 bol v neprítomnosti zvolený za prvého československého prezidenta. Neskôr bol zvolený na ďalšie tri riadne funkčné obdobia. Dňa 14. decembra 1935, po sedemástich rokoch a jednom mesiaci, 85-ročný TGM abdikoval zo zdravotných dôvodov. Parlament ho vtedy ocenil čestným titulom „Prezident Osloboditeľ“. Zomrel 14. októbra 1937 na zámku v Lánoch.

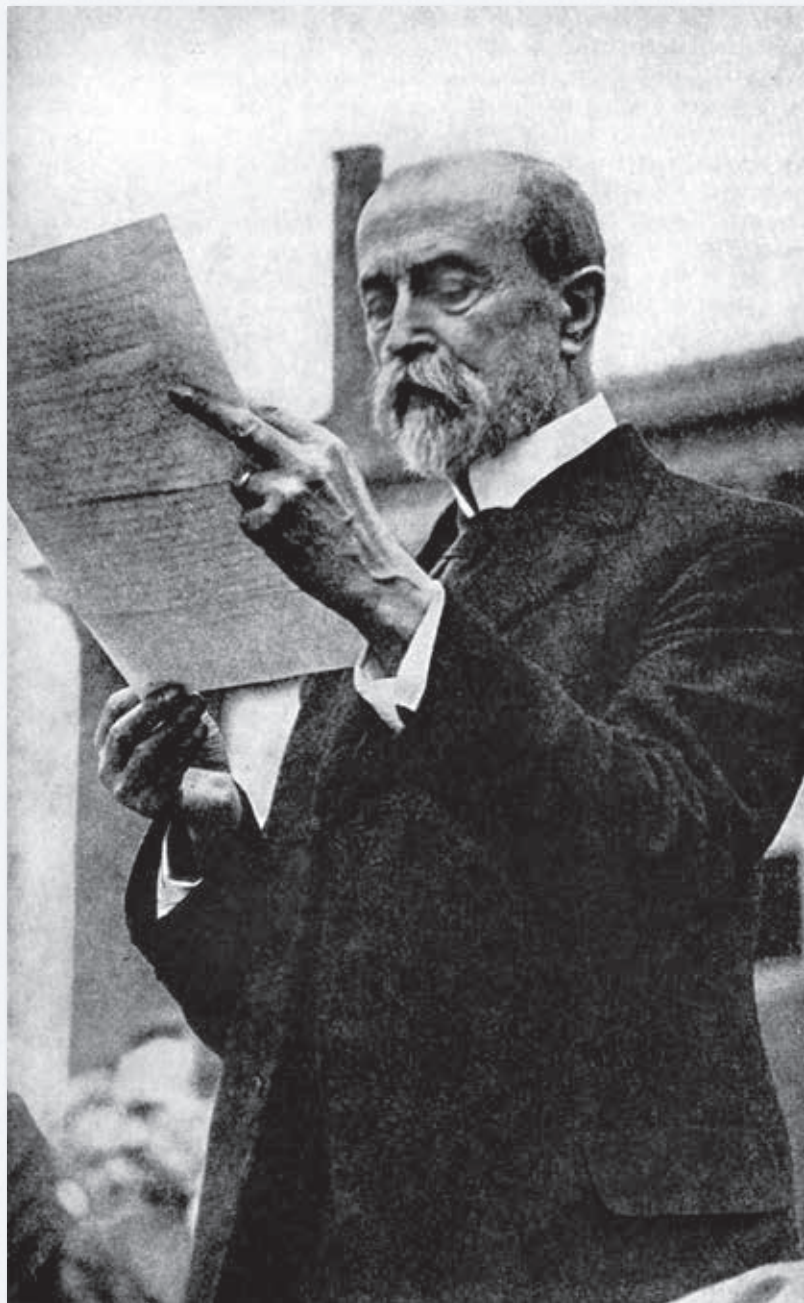

WASHINGTONSKÁ DEKLARÁCIA A FILADELFSKÉ VYHLÁSENIE

TGM predčíta Filadelfské vyhlásenie z 26. októbra 1918. Zástupcovia amerických Rusínov sa vtedy vyslovili za pripojenie Podkarpatskej Rusi k vznikajúcemu Československu. Predtým, 18. októbra, sformuloval tiež Washingtonskú deklaráciu, v ktorej proklamoval československú samostatnosť a navrhol jej vnútorné usporiadanie ako zastupiteľskej demokracie a prezidentskej republiky podľa vzoru USA.

Veľký zástanca myšlienky československej samostatnosti v roku 1918, americký prezident Woodrow Wilson

PITTSBURSKÁ DOHODA

Písomná zmluva uzavretá 30. mája 1918 medzi krajan-skými organizáciami v USA (Slovenskou ligou, Českým národným združením a Zväzom českých katolíkov) vyjadrujúca vôľu vytvoriť spoločný československý štát. Podpis pod dohodu pripojil aj TGM. Slovensku bola v zmluve prisľúbená rozsiahla samospráva. Malo získať vlastnú vládu, snem aj súdnictvo. Sľuby ale nakoniec neboli realizované, hoci sa mnohí slovenskí politici (vrátane Štefánika) po roku 1918 dožadovali ich splnenia. Po zvyšok 20. storočia, prakticky až do rozpadu Československa v roku 1992, dohoda predstavovala vďačnú tému pre česko-slovenské spory a diskusie. Časť Slovákov vnímala jej nesplnenie ako historickú krivdu. Česká strana zasa zmluvu často prehliadala ako „nevýznamnú“, ba dokonca „nezáväznú deklaráciu“, podpísanú len medzi krajan-ským spolkami v USA bez potrebnej „právnej sily“.

Znak Československej národnej rady (ČSNR)

MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK (1880 – 1919)

Významný slovenský a francúzsky astronóm, cestovateľ, vojenský veliteľ, diplomat a tiež spoluzakladateľ Československa. V rokoch 1918 a 1919 (od októbra do mája) zastával funkciu prvého československého ministra vojny.

Narodil sa 21. júla 1880 v Košariskách pri Myjave na západnom Slovensku. Jeho otec bol evanjelickým farárom. Mladému Štefánikovi zaistil kvalitné vzdelanie v Bratislave, Šoproni a Sarvaši. Neskôr MRŠ študoval aj v Prahe. Osobne sa poznal s popredným slovenským národovcom Vavrom Šrobárom. Vďaka jeho finančnej podpore a pomoci mohol v roku 1904 odísť do Francúzska, kde získal miesto astronóma. V nasledujúcich rokoch pracoval pre francúzske vedecké inštitúcie aj vládu. Cestoval po Rusku, Afrike a dostal sa až do Pacifiku, v ktorom sa mal spolupodieľať na budovaní tamojšej siete meteorologických staníc. Vtedy získal francúzske štátne občianstvo.

Po vypuknutí vojny sa prihlásil k letectvu. Ako vojenský pilot prežil leteckú nehodu na Balkáne. V roku 1915 sa zapojil do česko-slovenského zahraničného odboja v Paríži. Masarykovi a Benešovi sprostredkoval kontakt s najvyššími francúzskymi politikmi. Neskôr pripravil pôdu aj pre Masarykovo úspešné turné po Spojených štátoch. Súčasne organizoval jednotky československej zahraničnej armády. Október 1918 ho zastihol na ceste na Sibir, kde chcel obnoviť československú moc nad légiami. Zdržal ho pobyt v sanatóriu na území Japonska. Zdravotné problémy so žalúdkom ho pritom sužovali už od mladosti.

V roku 1919 sa MRŠ zúčastnil mierovej konferencie v Paríži. O štátoprávnom usporiadaní Československa mal ale inú predstavu ako Beneš a TGM. Dňa 4. mája 1919 tragicky zahynul. Lietadlo, v ktorom sa vracal z exilu späť do vlasti, sa krátko pred pristátím v Bratislave zrútilo neďaleko obce Ivanka pri Dunaji.

Návšteva TGM vo vojenskom tábore v Stamforde v USA, v ktorom boli regrutovaní dobrovoľníci pre československé jednotky v Európe, rok 1918

„Z VÍŤAZÍME, AK BUDEME MY ČESI A SLOVÁCI VŽDYCKY PO BOKU. KEĎ SA PODARÍ NIEKOMU NÁS ROZDVOJIŤ, POTOM BUDE S NAMI ZLE. V JEDNOTE JE SILA. PRVOU ZÁSADOU NÁŠHO BOJA JE JEDNOTA A SVORNOSŤ.“

M. R. Štefánik

K medzinárodnému uznaniu Československa v lete roku 1918 zo strany dohodových vlád významne prispela existencia dobrovoľníckych jednotiek (tzv. légii), ktoré od roku 1917 podliehali politickej autorite Masarykovho exilu. Bojovali na strane *Dohody* vo Francúzsku, Taliansku a Rusku.

Znak československých légii

UZNANIE ČSNR AKO BUDÚCEJ VLÁDY

Francúzsko	29. júna 1918
Veľká Británia	9. augusta 1918
USA	3. septembra 1918

EDVARD BENEŠ (1884 – 1948)

Najbližší spolupracovník TGM v exile a neskôr druhý prezident Československa. Pochádzal z chudobných dedinských pomerov, ale od mladosti mal veľké ambície, vynikal mimoriadnou pracovitou a usilovnosťou. Súčasne bol strohý, chýbala mu osobná charizma. Získal kvalitné vzdelanie na univerzitách v Prahe, Paríži a Dijone. Životnou oporou sa pre neho už krátko po štúdiách stala manželka Hana (za slobodna Anna Vlčková, aj Beneš sa pri sobáši zmenil z Eduarda na Edvarda). Hana svojho muža vždy podporovala. Ich manželstvo bolo harmonické, hoci zostalo bezdetné.

Počas prvej svetovej vojny sa Beneš zapojil do zahraničného odboja. Stal sa výkonným sekretárom *Československej národnej rady* v Paríži. Na parížskych mierových rokovaníach v roku 1919 zastupoval novovzniknuté Československo ako jeho prvý minister zahraničia. Dokázal novému štátu zabezpečiť hranice. V medzivojnovom období potom zastával rôzne funkcie, vrátane predsedu vlády. Stal sa slobodomurárom. V roku 1935 bol na odporučenie TGM zvolený za prezidenta Československa.

Úrad nepreberal v ľahkých časoch. Bol opakovane postavený pred veľmi závažnými rozhodnutiami v situáciách, ktorým žiaden iný československý prezident nemusel čeliť: v strachu pred nacistickým Nemeckom pomáhal zlomiť medzinárodnú izoláciu ZSSR (1935), bol donútený prijať podmienky *Mníchovskej dohody* a abdikovať (1938), odišiel do exilu, kde sa znovu postavil do čela zahraničného odboja ako exilový prezident (1940), v roku 1943 podpísal osudovú zmluvu o priateľstve a spojeníctve so ZSSR, bez odporu sa vzdal Podkarpatskej Rusi, v roku 1945 vydal dekréty kolektívne postihujúce nemecké a maďarské obyvateľstvo a napokon vo februári 1948 sa ako prezident nepostavil proti prevzatíu moci KSČ. Za svoje mnohé nesmierne ťažké rozhodnutia je dnes ľahko kritizovaný.

Beneš abdikoval 7. júna 1948 po tom, čo odmietol podpísať komunistami pripravenú ústavu. 3. septembra v tom istom roku zomrel v Sezimovom Ústí. Manželka Hana žila ešte dvadsaťšesť rokov po jeho smrti.

POČTY LEGIONÁROV

<i>krajina</i>	<i>počet plukov</i>	<i>počet legionárov</i>	<i>z toho padlo</i>
Rusko	17	61 000	4 100
Francúzsko	4	9 500	600
Taliansko	8	20 000	700

Poznámka: Väčšinu mužstva tvorili bývalí rakúsko-uhorskí zajatci českej a slovenskej národnosti, menšinu zahraniční krajania, najmä z USA a Ruska.

BITKA PRI ZBOROVE

Po odstavení cárskeho režimu v Rusku sa počas marcovej revolúcie v roku 1917 vytvorili ideálne podmienky na vybudovanie samostatnej česko-slovenskej armády na ruskom území. V tamojších zajateckých táboroch sa nachádzalo viac ako stotisíc rakúsko-uhorských vojakov českej a slovenskej národnosti. Navyše v rámci ruskej armády existovala už od začiatku vojny česká jednotka, ktorá sa postupom času zmenila na streleckú brigádu. Tá sa v júli 1917 zúčastnila bitky pri Zborove na západnej Ukrajine, v ktorej sa mimoriadne vyznamenala. Nová ruská vláda vtedy takmer okamžite súhlasila s vybudovaním veľkého a samostatného legionárskeho vojska pod politickou autoritou *Československej národnej rady* v Paríži. Bitka vyvolala veľký ohlas aj v domácej verejnosti, ktorá sa po prvýkrát dozvedela, že na strane *Dohody* bojujú Česi a Slováci so zbraňou v ruke za československú štátnosť.

Cez dobrovoľnícke oddiely zostavené na území Ruska prešlo počas prvej svetovej vojny viac ako 60 000 Čechov a Slovákov

Náročný výcvik vo Francúzsku

Skupinka legionárov vo Francúzsku v typických baretoch okolo národnej zástavy 14. júla 1918

ČESKOSLOVENSKÉ VOJSKO NA RUSI

Postavenie a budovanie legionárskych oddielov v Rusku skomplikovala bolševická revolúcia v novembri 1917 a najmä podpis Brest-litovského mieru medzi bolševickým Ruskom a ústrednými mocnosťami v marci 1918. Na východnom fronte sa prestalo bojovať. Československé vojsko – ako člen *Dohody* – muselo z ruského územia odísť. Podľa pôvodnej dohody s bolševikmi sa malo stiahnuť cez Sibír do Vladivostoku a po mori sa presunúť do Francúzska. Medzi Čechoslovákmi a bolševikmi však narastala nedôvera a na transsibírskej železničnej magistrále začalo dochádzať k incidentom, ktoré už v máji 1919 prerástli do otvoreného konfliktu. Bolševici sa pokúsili legionárov odzbrojiť. Tí sa však ubránili a dokonca ovládli sibírsku magistrálu. Jej podstatnú časť držali až do konca roku 1919. Významne pritom podporovali protibolševické sily na Sibíri. Po ich porážke uzavreli s bolševikmi prímerie a začiatkom roku 1920 dokončili evakuáciu z Vladivostoku.

Československé vojsko v Rusku predstavovalo zďaleka najpočetnejšiu a najvýznamnejšiu časť légii, ale od marca 1918 proti ústredným mocnostiam nebojovalo. Tisíce legionárov naopak padli v boji proti bolševikom.

*Dobrovoľníci
v Taliansku v typických
klobúkoch vášnivých
jágrov*

„NEŽIADAM NIČ INÉ, LEN ABY MOJI ĽUDIA MOHLI UMIERAŤ ZA SVOJE IDEÁLY.“

M. R. Štefánik v žiadosti talianskej vláde o povolenie zostaviť československú jednotku v Taliansku

Evakuácia československého vojska z ruskej Sibíri a Ďalekého východu cez prístav vo Vladivostoku bola dokončená až začiatkom roka 1920

Domáci politici sa k presadzovaniu myšlienky československej štátnosti pripojili až po čiastočnej obnove ústavného života v Rakúsku v polovici roku 1917. Národný program vzápätí prijala ako svoj aj verejnosť. Nastal jej definitívny vnútorný rozchod s habsburskou monarchiou a ideou rakúskeho multietnického politického národa pod autoritou mocnára.

ČÍSLOVANIE PLUKOV

<i>krajina</i>	<i>strelecký</i>	<i>delostrelecký</i>	<i>jazdecký</i>	<i>prieskumný</i>
Rusko	1. až 12.	1. až 3.	1. a 2.	
Francúzsko	21. až 24.			
Taliansko	31. až 35.		6. a 7.	39.

Základnou jednotkou légii bol pluk.

CISÁR KAROL I. (1887 - 1922)

Posledný rakúsko-uhorský cisár a nekorunovaný český kráľ. Do čela monarchie nastúpil po smrti Františka Jozefa I. len vďaka zhode náhod. Všetci bližší nasledovníci trónu predčasne zomreli: syn Františka Jozefa I. Rudolf spáchal samovraždu a synovec František Ferdinand d'Este sa stal v roku 1914 obeťou atentátu. S Karolom, ktorý bol vnukom brata Františka Jozefa I. Karola Ľudovíta, pôvodne nikto nepočítal. Nebol preto na úlohu cisára ani nijako pripravovaný. Na trón nastúpil v novembri 1916 vo svojich dvadsiatich deviatich rokoch. Hoci vládol len dva roky, stihol si získať povest' pokrokového cisára. Pokúšal sa vyjednávať o mieri s mocnosťami Dohody, za čo bol v roku 2004 cirkevne blahorečený (t. j. predstupeň k vyhláseniu za svätého). Jeho úlohu

úprimného mierotvorcu však mnohí historici spochybňujú: k liberalizácii a mierovým snahám ho vraj dohnala obava, aby nebol zvrhnutý podobne ako cár v Rusku.

Hoci vo svojom mierovom snažení nakoniec nebol úspešný, uvoľnil aspoň domáci režim a čiastočne obnovil ústavný život v monarchii. Politickí väzni sa v roku 1917 dočkali amnestie. Prejavil vôľu riešiť aj štátoprávnu otázku, ale so svojimi ústretovými návrhmi prišiel príliš neskoro: politické reprezentácie „nevládnucích národov“, vrátane Čechov, sa v tom období zradikalizovali a ponúkané ústupky im už nestačili, chceli úplnú samostatnosť!

Počas vlády Karola I. vzniklo v predlitavskej časti monarchie aj prvé ministerstvo sociálnych vecí na svete. Nie Masaryk, ako sa občas mylne uvádza, ale už Karol I. položil v českých krajinách základy sociálneho štátu. Založil aj ministerstvo zdravotníctva.

Karol I. vládol neformálne spoločne so svojou manželkou Zitou (pochádzala z parmskej vetvy bourbonskej dynastie). Tá sa zúčastňovala na mnohých politických poradách a stretnutiach. Hoci nedisponovala žiadnym oficiálnym mandátom, Karola zaujímali jej názory a často sa podľa nich rozhodoval. Pokrok tak prenikol aj do jeho súkromného a rodinného života. Jeho manželstvo so Zitou nebolo len formálne (ako u jeho predchodcov), tvorili skutočnú partnerskú dvojicu.

V novembri 1918 bol zbavený trónu zákonom (sám neabdikoval). Zomrel predčasne v tridsiatich piatich rokoch v roku 1922 na Madeire.

Snímka zachytáva novomanželov Karola a Zitu v roku 1911

Cisár Karol I. mal veľmi blízko k českým krajinám, v ktorých sa pred nástupom na trón väčšinou zdržiaval. Ovládal českú reč. Po novembri 1918 sa zo švajčiarskeho exilu márne pokúšal získať politický azyl v Československu.

Oddiel československých námorníkov na brehu Dunaja. Za nimi na maďarskej strane katedrála v Ostrihome.

